

Jeroen Wielaert

Oorlogsvrede

ROMAN

Uitgeverij De Arbeiderspers
Amsterdam · Antwerpen

Love is all there is, it makes the world go 'round
Love and only love, it can't be denied

Bob Dylan

VLUCHT 4045

Na het opstijgen zocht ik in de diepte het huis waar alles begonnen was. Het was moeilijk oriënteren, in de hellende zwenking die het toestel naar het westen maakte. Ik kon het dak niet herkennen in heel de hallucinante vlakverdeling met de aanwas van nieuwe wijken, blinkende tuinderijen, het kanaal, de binnenmeren en de snelwegen ertussendoor. Het toestel vloog ervandaan over duinenrijen, het strand, de immense zee erna. Een drone was beter geweest.

Er was veel ondersteboven gehaald door het verhaal dat zo lang verstopt was gebleven achter de bekende, onschuldige familievertellingen. Ik had al genoeg achter de rug toen het bovenkwam in al zijn heftigheid. Dat was wat ik meenam, op weg naar antwoorden overzee.

Ik was niet alleen, vloog samen met een man die ik nog maar kort kende. We gingen op een soort onderzoeksmissie. Het was pas een paar weken dat we een werkelijkheid deelden waarover nog zoveel onbekend was. Een ondergedoken verhaal.

De ochtend was begonnen met een warme, vertrouwde vrijage met mijn lief. Daarna was ik thee gaan zetten.

‘En nu helemaal de oceaan over voor een verhaal van dichtbij,’ zei ze toen ik terugkwam met dampende mokken.

‘Het zal je wijzer maken. En misschien rustiger.’

‘Mag het hopen. Some zen...’

Ze grinnikte.

‘Vlieg in vrede. Je hebt al oorlog genoeg gehad.’

‘Oorlog. En liefde. Liefde, lust en strijd. Een vreedestijd lang. Het gaat maar door.’

‘Alles wat er in het leven gebeurt, terwijl je andere plannen aan het maken bent, toch?’

‘Ja, ja...’

‘Hoe laat vliegen jullie ook weer?’

‘Vijf over vier. Zeg maar Vlucht 4045.’

Naast de bagage en mijn camera nam ik in gedachten de voorgeschiedenis mee.

LIEFDE, VREDE EN GELUK

Hi-ha-happening

Vrede was het, maar nooit zonder oorlog. Dit woord viel vaak, terwijl het geweld voorbij was en alles weer opbloeide. Als pap kwam het binnen. Van jongs af aan maakte het indruk op me, zonder dat ik enig besef had van de werkelijke betekenis, behalve de lading die voelbaar was bij het uitspreken ervan, zonder welke feitelijke dreiging dan ook, in en om onze kleine, groene stad Wageningen. Altijd kwam de oorlog terug bij wijze van afschrikking, vooral om de vrede te bewaren.

Nooit meer oorlog, leven in liefde. In die geest was ik verwekt en op de wereld gekomen. Het was een opgewekte basisgedachte om mee op te groeien, als grondidee voor een vrij en onbezorgd leven, waarin alles alleen maar beter kon gaan. Vrede voelde heel gewoon, elf jaar na het einde van alle ellende.

In die sfeer heb ik Rob Frederiksen nog horen zingen, opgewekt, frivol. Als oude kunstenaar was hij een geweldige grootvader. Hij was al dik in de zeventig toen hij Elvis Presley toevoegde aan zijn omvangrijke repertoire. Dan zat hij, mijn opa, achter zijn schildersezal en hoorde ik hem, op zachte toon.

*Love me tender,
love me true,
all my dreams fulfilled.
For my darlin' I love you,
and I always will.*

Oma stond achter in de kamer. Ik zag dat ze haar hoofd schudde, met iets van pijn op haar gezicht. Wat haar kwelde wist ik niet en ik durfde het haar ook niet te vragen. Ik was toen nog maar zes jaar, niet in staat

om zo'n vraag over mijn lippen te krijgen. Maar haar onuitgesproken leed bekleemde me wel op een bepaalde manier. Ik voelde mee met een verdriet waar ik geen weet van had, laat staan dat het alles met de oorlog te maken had.

Opa had in dat schilderen een nieuwe liefhebberij gevonden. Een creatieve ontspanning na benauwde jaren. Eigen werk maakte hij niet. Hij penseelde bekende doeken na, uit tijdschriften of van een ansichtkaart. Zo voltooide hij op een zonnige dag een werk van Vincent van Gogh. *Vissersboten op het strand van Les Saintes-Maries-de-la-Mer*. De rossige schilder maakte het in 1888, met zicht op het strand. De oude Frederiksen deed het zo'n zeventig jaar later onbekommerd over in zijn huiskameratelier.

'Je bent een grote meester, oude Rob!' zei mijn vader.

'O, maar dit is Van Gogh zelf,' kaatste opa, 'ik heb hem een beetje bijgepunt, Jules. De replica hangt in het Rijks...'

Hij nam graag een borrel. Altijd rookte hij er een dikke sigaar bij. Deze combinatie van genotmiddelen was de grote zorg van Geertje, zijn vrouw, Minnie, mijn moeder, en haar vrolijke zus Lies.

Vijf jaar na die Van Gogh was het gedaan. Rob Frederiksen was op.

Ik ben nog een keer mee op bezoek geweest in het ziekenhuis aan de Linnaeusstraat, zag hem daar liggen, in zijn pyjama. Hij lachte naar me, zwakjes. Met nog iets van zijn oude bravoure zei hij: 'De oude meester is moe, jongen...' Het was het indrukwekkende stilleven van een aanstaand sterven. Amper een week later overleed hij.

Het bestond voor mij niet, dat hij doodging. Ik was eerder vol ongelof dan verdrietig. Het kon niet dat hij er niet meer was. En waar was hij dan wel, nu hij dood was?

Ik herinner me nog dat ze aan tafel zaten te praten over de kleren die hij aan moest in zijn kist. De dood moest netjes gekleed gaan.

In het markante huis aan de lange weg in de polder onder Amsterdam gingen wij voortaan logeren bij een weduwe. Geertje was een lieve vrouw, een zorgzame oma. Maar ze had ook iets mysterieus. Als ze alleen was in de keuken hoorden we haar voor zich uit praten, zonder te begrijpen wat ze precies zei. Ook niet tegen wíe ze het zei. Er was niemand anders in die keuken en daar sprak ze mee.

De bezoeken aan de Cineac in de Reguliersbreestraat waren hoogtepunten van de weekends met oma. Tekenfilms van Disney, voorafgegaan door het Polygoonjournaal, met de stem van Philip Bloemendal, volmaakt, geaffecteerd en in voortreffelijk Nederlands. Bij een van die voorstellingen zag ik beelden van een vreemde gebeurtenis in de hoofdstad. Er waren mensen rond het beeld van een jongetje aan het dansen op een plein vol brandende fakkels.

Mijn moeder en vader hadden het allemaal met eigen ogen gezien. Ze waren de avond ervoor naar Tuschinski geweest, tegenover de Cineac. Na hun film waren ze op weg naar de tram de werkelijkheid in gelopen die ik nu verfilmd zag als bioscoopverslag. Er was iets gaande wat ik niet goed begreep, iets van grote mensen die gek deden.

‘Ja, het ging er heftig aan toe daar bij het Lieverdje,’ hoorde ik mijn vader tegen oma Geertje zeggen nadat ze over het journaal verteld had.

‘Deden jullie wel voorzichtig, Minnie?’ vroeg ze aan haar dochter.

‘Doe niet zo mal, mam, we zijn toch geen relschoppers?’

‘Het leek wel oorlog in de stad,’ mopperde oma verder.

‘Ach hou op, mens!’ riep mijn vader. Hij kon soms scherp uithalen naar zijn schoonmoeder. Ook nu. Telkens weer schrok ik ervan en hoorde het aan met ingehouden adem. Geïrriteerd ging hij door: ‘Alleen wat kabaal en vuur op het Spui. Het was verder volslagen rustig in de stad. Oorlog is echt iets anders!’

‘Je weet hoe erg het was, hoe erg ik het vond...’

‘Het is over, het is allang over. Hitler is dood, ma, dood! Churchill en Eisenhower hebben gewonnen, weet je nog?’

‘Toch is het schrikken, al dat geweld in de stad. Al die politie. Die wapenstokken...’

‘Dat gaat ver, ja. Het kan minder, dat meppen. Nóg zijn het de moffen niet. En provo wil geen oorlog.’

Het was voor het eerst dat ik dat woord hoorde: provo. Ik vroeg: ‘Wat willen die dan?’

Nu kreeg mijn vader ineens een beter humeur. Met een brede lach zei hij: ‘Die willen hi-ha-happening! Dansen met Robert Jasper Grootveld, de Antirookmagiër! Weg met de sigaretten!’

‘Maar die provo’s zelf dan?’

‘Die gaan verder. Die willen dat alles anders wordt. Ze zijn tegen

oorlog, tegen burgerlijkheid, tegen alles wat oud en autoritair was. Daar ben jij nog een beetje te jong voor, gelukkig.'

'Wat is burgerlijkheid, pap?'

Hij schoot in de lach.

'Je zegt burgerlijkheid, met een r. Alles wat braaf en saai is, Remco.'

Zijn gezicht betrok nu. Hij vervolgde: 'Het wordt wel spannend. In Amsterdam heeft de burgemeester steeds minder greep op die opstandigheid.'

'Zie je wel?' zei oma. 'Die Van Hall kan het niet aan!'

De spanning kwam weer even terug in de huiskamer. Zoals gewoonlijk greep mijn moeder in met het verbale bluspoeder dat ze altijd bij zich had.

'Het zijn best leuke jongens hoor,' zei ze met een lach, 'Die malle Grootveld met zijn uche-uche. En die Rob Stolk vind ik heel ludiek, met zijn witte pak.'

'Nog even en dat is ook de mode in Wageningen,' ging mijn vader mee, 'het staat beter dan blauw op straat.'

'Nog koffie?' vroeg oma.

Oorlogshuis

De oorlog was voorbij, maar nog lang niet afgelopen. Dat vreemde gevoel had ik vaak, vooral als we bij oma op bezoek waren. Zij woonde in een oorlogshuis. Net als in Wageningen werd er *Het Parool* bezorgd, de voormalige verzetskrant met de 'Kronkels' van Simon Carmiggelt. Oma wilde niets weten van *De Telegraaf*.

Bij wijze van oorlogserfgoed was een krom stuk bruin metaal achtergebleven in de woning. Onze grootmoeder vertelde er wel eens over. Het was het restant van een Duitse bommenwerper die achter het huis was neergestort, vlak na het begin van de oorlog. Het was een heel gedoe geweest, maar het leek dan ook alles wat ze daar aan direct oorlogsgeweld hadden meegekregen. Dat was oma's oorlog.

In Wageningen staat de oorlogsgeschiedenis midden in het centrum, in het bijzonder het einde van de bezetting. We kwamen er vaak langs op weg naar huis, Hotel De Wereld. Het had in de twintig jaar die verstreken waren veel van zijn grandeur verloren. Binnen die hoge bakstenen muren hadden de laatste onderhandelingen over de vrede in Nederland plaatsgevonden. Dat maakte het pand fascinerend, met verval en al.

Thuis ging het nog maar weinig over de bezetting, althans niet waar ik en mijn jongere broers Siem en Luuc bij waren. Vader werkte als bioloog op de Landbouwhogeschool in Wageningen. Hij had een sterk geloof in de vooruitgang van een nieuw, vreedzaam-en-vereend Europa, met de Franse president De Gaulle en de Duitse bondskanselier Adenauer als grote verzoeners.

1940-1945 was op school vooral een reeks elementaire feiten en gruwelijke beelden. Het bombardement op Rotterdam. De capitulatie. Het verzet. De deportaties. Uitgemergelde mensen in gestreepte pakken achter prikkeldraad. Een mager joch met knokige knieën en een

lepel in de hongerwinter. De beschietingen, de bombardementen, de terreur, de angst – allemaal geschiedenis.

Bij ons kwam de oorlog af en toe nog terug als opvoedingselement, bijvoorbeeld bij het niet volledig leegeten van een bord. Dan klonk het streng uit vaders mond: ‘In de oorlog...’

We groeien op in de nieuwe welvaart, zonder besef van armoede. Er komen steeds meer auto’s voor de deuren, moderne koelkasten in de keukens en televisies in de huiskamers met *Pipo de Clown* en *Swiebertje*. Die zijn als anarchistische fenomenen een stuk leuker dan de Russen. Ouders, schooljuffen en mannen op de radio maken zich er zorgen over. Ze spreken over de Koude Oorlog en of de Russen komen, in grote ongerustheid over een wapen dat nergens zichtbaar is: de Bom. Het helse effect kenden ze van foto’s: een enorme paddenstoelwolk.

Er komt ook steeds meer nieuws over een strijd ver weg, in Azië: oorlog in Vietnam. Namen als Saigon, Hanoi en Da Nang worden net zo vertrouwd als Amsterdam, Wageningen en Veenendaal.

Ik begrijp het niet, vraag het mijn vader.

‘Amerika wint toch altijd?’

‘Het is anders dan in de oorlogsfilms, ben ik bang. Het schiet niet op. Het is de jungle...’

‘De wat?’

‘Het oerwoud. Daar lopen ze vast, of ze het bombarderen of niet...’

Dichter bij Europa begint op 5 juni 1967 de oorlog tussen Israël en Egypte, na maanden vol spanning. Israël opent de gevechten met een verrassingsaanval op de Egyptische luchtmacht. Daarna trekken de Israëliërs tanks de Sinaïwoestijn binnen.

Er ontstaat genoeg opwinding over op het schoolplein, hoe jong we ook zijn. Het is anders dan *Rawhide*, met Clint Eastwood.

‘Ik hoop dat Israël wint,’ zeg ik tegen mijn vriend Huub Copyn.

Hij schopt een steentje weg, kijkt het na. Hij zegt: ‘Die Dayan vind ik een goeie, hun minister van Defensie.’

‘Moshe, met zijn ooglapje,’ beaamde ik.

‘Ik ben benieuwd hoelang het gaat duren.’

‘Ik denk geen vijf jaar.’

Het duurt zes dagen. Ook thuis gaat het in die kleine, spannende week nergens anders over. Die kleine joodse natie tegen de grote Arabische coalitie, aangevoerd door de Egyptische president Gamal Abdel Nasser.

Ik merk hoe de stemming is in de rest van Nederland. Allen voor Israël! In de vreugde over de snelle Israëlische oorlogsoverwinning komt de herinnering aan de eigen bevrijding boven, die zoveel langer heeft geveerd.

Het is ook een immens plezier voor de joodse vrienden van mijn ouders. Ze kennen elkaar al uit hun tijd in het studentendispuut Crypton. Een van hen is Saul Levie. Hij heeft Auschwitz overleefd.

Bij een Crypton-reünie bij ons thuis komt het tot een felle discussie. Het begint al kort na binnenkomst, bij de eerste glazen wijn, in de woonkamer.

‘Het is goed dat Israël niet vermorzeld is,’ zegt Saul Levie, ‘maar ze blijven klem zitten daar. Er zal daar altijd reden zijn om oorlog te voeren. De joden worden hun eigen Duitsers, als ze niet uitkijken.’

‘Moet jij vooral zeggen als jood, Saul?’ antwoordt mijn vader met studentikoze hoon in zijn stem.

‘Ik ben wel jood, maar niet blind. Althans, niet zo blind als veel andere joden. Ik meen het serieus. Als jood weet ik heel goed hoe joden zijn.’

‘Dat moet je vooral niet hardop zeggen. Zeker nu niet. Hier niet.’

‘Waarom niet, Jules?’

‘Nederland is heel erg pro-Israël, dat weet jij ook wel, zoals heel Amsterdam pro-Ajax is.’

‘Dan ben ik zeker die ene Feyenoorder?’

‘Israël heeft gewonnen. De joden hebben gewonnen, zoveel jaar na de oorlog. Iedereen omarmt ze. Dat is het gevoel.’

Mijn moeder kijkt de twee mannen aan vanaf de andere kant van de tafel met de zoutjes en de Franse kaas, door een van de reünisten meegenomen uit het land van herkomst. Met een zuinig lachje om haar mond zegt ze: ‘De onderduik is ze in ieder geval bespaard gebleven.’

Saul kijkt haar aan, reageert direct: ‘En nog erger, Minnie!’

Hij keert zich weer naar mijn vader, met een opgestoken rechterwijsvinger. Ik hoor het aan van achter in de kamer. Het maakt indruk. Ik ben nog maar een jochie.

‘Begrijp me niet verkeerd: het is geweldig dat ze gewonnen hebben, maar dat sentiment, daar zit de moeilijkheid. Dat is gevaarlijk.’

Mijn vader trekt rimpels door zijn voorhoofd. ‘Leg dat eens uit aan een domme bioloog uit Wageningen.’

Saul pakt zijn glas en staart erin. Hij zwijgt nog even. Het heeft iets plechtigs.

‘Het is allemaal gevoel, inderdaad, alsof het over voetballen gaat. Maar dat is goedkoop sentiment. Dit is serieuzer. Ik bedoel: je moet de ene oorlog niet rechtvaardigen door de vorige aan te halen. Israël is een gevaarlijke constructie, een fragiele oplossing voor een wereldprobleem. Het gevaar is dat dat sentiment misbruikt wordt. Zelfverdediging is reuze belangrijk, het succes ervan verheugend. Maar defensie moet niet overgaan tot agressie. Ze houden nu de Sinäi bezet, de Golan, de Westoever, Jeruzalem... Straks gaan ze het Lebensraum noemen...’

‘Alsof het fascistische bezetters zijn.’

‘Nee, natuurlijk niet. Wat ik bedoel is dat ze niet zelfgenoegzaam moeten worden. Die bezette gebieden fungeren natuurlijk ook als een soort buffers, maar het mag niet ontaarden in ordinair landjepik. Het gaat ook om het rechtmatig erfgoed van de Palestijnen. Het is hun thuisgrond. Ze zijn eruit gejaagd, ten gunste van de joden. Door joden. Voor de goede joodse zaak! Nou jij weer!’

Bij die laatste uitspraak trekt hij een sarcastische blik naar mijn vader. Die heeft direct zijn antwoord klaar.

‘Jij grote, warme Palestijn! Ik vrees dat je hier niet veel vrienden mee maakt. Gelukkig blijf je wel de onze. Onze rot-Palestijn. We kennen je, Saul.’

‘Dat is bemoedigend. Ik zeg je: ik waarschuw alleen maar. Dit soort gedachten zijn niet onrealistisch. Vooral niet van een jood. En nog iets...’

‘Ja?’

‘Ik blijf voor Ajax.’